

12. ДА СБУ. Ф. 13. Спр. 232. Арк. 154–156.
13. Лаврентий Берия. 1953. Стенограмма июльского пленума ЦК КПСС и другие документы. Москва, 1999. 512 с.
14. Лубянка: Органы ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ. 1917–1991. Справочник. Москва, 2003. 768 с.
15. Мозохин О. Б. Право на репрессии: Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918–1953). Жуковский; Москва, 2006. 473 с.
16. Петров Н. Палачи. Они выполняли заказы Сталина. Москва, 2011. 344 с.
17. Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы: в 3-х т. Т. 1. Москва, 2000. 503 с.
18. Российский государственный архив новейшей истории (далее – РГАНИ). Ф. 89. Оп. 18. Д. 2. Л. 1.
19. РГАНИ. Ф. 89. Оп. 18. Д. 12. Л. 6, 7.
20. РГАНИ. Ф. 89. Оп. 73. Д. 7. Л. 1–3.
21. РГАНИ. Ф. 89. Оп. 73. Д. 10. Л. 2
22. РГАНИ. Ф. 89. Оп. 73. Д. 161. Л. 2, 3.
23. Тепляков А. Г. Машина террора: ОГПУ–НКВД Сибири в 1929–1941 гг. Москва, 2008. 627 с.
24. Тепляков А. Г. Процедура: исполнение смертных приговоров в 1920–1930-х годах. Москва, 2007. 107 с.
25. Трагедия в Медведевском лесу. *Реквием: книга памяти жертв политических репрессий на Орловщине*. Орел, 1994. С. 84–95.

Баран Владимир. Карательная деятельность органов государственной безопасности в отношении «антисоветских элементов»: 1934–1941 гг. В статье на большом фактическом материале, прежде всего в документах Отраслевого государственного архива Службы безопасности Украины, раскрываются особенности карательной деятельности советских органов государственной безопасности в 1934–1941 гг. Это исследование является продолжением статей «Борьба советских органов государственной безопасности с «антисоветскими элементами»: 1934–1941 гг.» и «Оперативная и следственная деятельность органов НКВД в отношении «антисоветских элементов»: 1934–1941 гг.».

Ключевые слова: органы государственной безопасности, НКВД, «антисоветский элемент».

Baran Volodymyr. Punitive Activity of the Soviet State Security Bodies Against «Anti-Soviet Element»: 1934–1941. The article lays down the analysis of the punitive activity of the NKVD against “anti-Soviet element” in 1934–1941. It describes the technology of political search as the main profile of Stalin’s special services. This scientific research is the continuation of the articles «Soviet State Security Bodies Struggle Against “Anti-Soviet Element”: 1934–1941» and «Operational and Investigative Activity of the NKVD Against “Anti-Soviet Element”: 1934–1941», published in a previous issues of the journal.

Key words: state security bodies, NKVD (People’s Commissariat for Internal Affairs), «anti-Soviet element».

Стаття надійшла до редколегії
13.10.2017 р.

УДК 94+37(477)«1939/1941»

Людмила Стрільчук

Освітня політика радянської влади на землях Західної України (1939–1941 рр.)

Із моменту входження Західної України до складу УРСР на навоприєднаних землях розпочався процес радянзації, що охопив усі складові частини суспільного життя. Одним із її проявів була освітня політика влади. У статті проаналізовано політику радянської влади у сфері освіти на землях Західної України в період 1939–1941 рр., зазначено позитивні та негативні тенденції цього процесу.

Ключові слова: освіта, радянська влада, Західна Україна, радянська освіта, школи, освітні установи, педагогічні кадри.

Постановка наукової проблеми та її значення. Після того, як у 1939 р. землі Західної України увійшли до складу УРСР та СРСР, одразу розпочався процес перетворень, котрі мали трансформувати

¹ © Стрільчук Л., 2017

соціально-економічний лад, який тут існував, у лад, що утвердився в СРСР. Це означало уніфікацію всіх сфер суспільного життя за радянською схемою. Підпорядкувавши своєму контролю практично всі наукові, освітні, культурні й ідеологічні установи, радянська влада заходила розбудовувати систему освіти в потрібному для себе напрямі, адже саме через освіту великою мірою формувалося ставлення населення до влади. Відтак освіту радянське керівництво розглядало, як найдієвіший механізм радянзації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Важливе значення для розкриття освітньої політики радянської влади на західноукраїнських землях мають праці М. Кучерепи, В. Вісина, В. Фесенко, Б. Яроша, О. Рубльова та Ю. Черченка, які з критичних позицій аналізують її в досліджуваний період, розкривають суперечливість процесу інтегрування Західної України в радянську суспільну систему, у тому числі в освітній сфері. Праці згаданих вище дослідників виконано з використанням широкого кола не доступних раніше, часто унікальних архівних документів. Саме на цю базу й спираємося ми в цій статті.

Мета дослідження – проаналізувати освітню політику радянської влади на землях Західної України в період із вересня 1939 – до червня 1941 р. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: простежити зміни в системі освіти у вказаний період та проаналізувати ставлення населення до нової освітньої системи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відомо, що тоталітарна радянська держава утверджувалася за допомогою насильства й терору. 20-ті – початок 40-х років XX ст. в історії України, як і в цілому в СРСР, відомі як час масових виселень і депортацій великої кількості людей і навіть цілих народів. Радянська система безжально переслідувала й фізично знищувала всіх ідеологічних опонентів режиму, серед яких виявилися не лише представники різних політичних партій, альтернативних комуністичній, але й українська інтелігенція, духовенство, представники так званих буржуазних класів і навіть селянство. Методи радянзації, намагання звести духовне життя під вплив однієї ідеології збіднювали культурні процеси та підпорядковували їх тоталітарному контролю. Одноманітність душила культуру, стримувала її розвиток. Загальносоюзні елементи культури ставилися вище від національних і релігійних [7, с. 271–272].

Ще одним злочинно-непопулярним заходом радянської влади стала колективізація одноосібного селянського господарства та її наслідок – голодомор 1932–1933 рр., що є національною трагедією для українства. У 30-ті роки Україною прокотилося кілька хвиль репресій, які здійснювалися на основі необґрунтованих звинувачень у «шкідництві», «буржуазному націоналізмі» й проходили під гаслами боротьби з «рештками ворожих класів та партій» [7, с. 276].

Тому не дивно, що прихід радянської влади на Західну Україну восени 1939 р. без особливої радості й ентузіазму був сприйнятий місцевим населенням. Радянський режим відчував недовіру жителів Західного регіону України.

Більшовики одразу після приходу на Західну Україну проявили свої «визвольні» наміри, розпочавши масовий терор і переслідування місцевого населення. Припинилися нормальна робота, культурне та політичне життя. Кожен новий день приносив нові арешти, непевність, страх. Протягом 1940–1941 рр. на спецпоселення із західних областей України відправлено колишніх поміщиків, власників підприємств, торговців, керівників і членів політичних партій, сім'ї поліцаїв, офіцерів польської армії [2, с. 38–39].

У період із кінця 1939 – до червня 1941 рр. на Західній Україні проведено чотири широкомасштабні депортаційні акції (лютий, квітень, червень 1940 р. та травень–червень 1941 р.). Визнана найбільш ефективним засобом політичних і соціально-економічних перетворень у регіоні депортаційна політика за час її реалізації більшовицькою владою в 1940–1941 рр. охопила найбільш значний відсоток населення. Загалом із колишніх земель Речі Посполитої виселено від 311 до 329 тис. осіб, із них 223 тис. – із західних областей України [2, с. 39].

Ставши господарем на західноукраїнських землях, представники радянської влади на повсюдно організовуваних мітингах пророкували населенню райське життя, шлях до якого, за їхніми словами, лежав через колективне господарство. Однак організувати його з початку свого утвердження влада не наважувалася. Паралельно з процесами колективізації на Західній Україні проходить установа радянських органів влади, запровадження нової адміністративної системи та системи освіти, які б повністю відповідали радянському зразку.

Зазначимо, що вже з перших кроків після возз'єднання сталінська тоталітарна система нехтувала місцевими особливостями, усталеними звичаями та традиціями. Водночас зі значною допомогою, яку надавала їй уся країна в розбудові промисловості, культури, освіти, спостерігалось й виразне намагання нової адміністрації уніфікувати управління економічною, соціально-політичною та культурною сферами

Західної України. Масове використання в Західній Україні в цей період керівних кадрів будь-якого рангу переважно зі східних областей республіки мало, насамперед, політичне обґрунтування. Усе це відбувалося за тих обставин, коли на КПЗУ, її керівництво та рядових членів було зведено політичний наклеп. Багато західноукраїнських комуністів безслідно зникли під час «чисток» 30-х років. Створювати ж місцеві партійні органи з уцілілих членів КПЗУ за традиціями сталінської кадрової політики було небезпечно.

Радянський режим безжалісно знищував традиційні громадсько-політичні структури Західного регіону. Для цього влада використовувала військову силу, політичні репресії. Політичні організації, партії, громадські об'єднання, освітні заклади та культурні спілки негайно були заборонені або ж узяті під контроль [5, с. 141–142]. Особливу увагу більшовицька влада звернула й на антирелігійну пропаганду.

Проте, як уже зазначалося вище, одним із головних важелів впливу на суспільну думку регіону влада визначила освіту. Як зауважує М. Кучерепа, інтереси найширших верств населення зачіпали, насамперед, зміни в галузі освіти. Як відомо, перед цим польський уряд проводив цілеспрямовану політику нищення української освіти. Восени 1939 р., перед приходом радянських військ, наприклад, на Волині існувала 1051 школа, де навчалося 130 тис. учнів. Із них 1003 – польські школи, 28 – німецькі, дев'ять – чеські [3, с. 85–86]. Українською мовою відбувалося навчання лише в 11 школах.

Радянська влада, на відміну від польської, у галузі освіти проводила політику українізації. Виділялися значні бюджетні кошти, що привело до швидкого збільшення шкільної мережі. Ця політика мала на меті виконання низки завдань. По-перше, розширення мережі шкіл передбачало охоплення дітей навчанням за радянськими програмами й підручниками, які мали виразне ідеологічне спрямування. По-друге, підготувавши та перепідготувавши вчителів із місцевих жителів, заплановано отримати таким чином масовий загін пропагандистів радянського способу життя. По-третє, створивши розгалужену мережу шкіл для неписьменних, передбачалось охопити ідеологічним впливом доросле населення. По-четверте, переведенням шкіл із польської мови навчання на українську закладались основи широкого запровадження в майбутньому російської мови [3, с. 86].

Із приходом радянської влади із жовтня 1939 р. усі школи Західної України розпочали навчання, причому не лише колишні державні, а й приватні [6, с. 114]. Не перериваючи роботи шкіл, нова влада відразу стала вносити зміни до навчального та виховного процесів у закладах освіти. Наприклад, у школах запроваджувалися нові радянські програми навчання, було заборонено викладання релігії, історії Польщі. Учителів, як займалися релігійним вихованням усунено, а на їхнє місце призначено так званих «світських» педагогів.

Усі школи, де це було можливо, негайно перевели на українську мову навчання. Уже в першому півріччі 1939/1940 навчального року школи в Західній Україні працювали за перехідними програмами, спеціально розробленими для них. Насамперед, чинному учительському корпусу слід було дати зрозуміти, що саме вимагається від педагогів за нових умов. Задля цього в містах скликалися наради вчителів. Головним їх лейтмотивом стали ідеологія марксизму-ленізму, ознайомлення з радянськими пріоритетами й методами освіти, поліпшення знання української мови. Про дещо ґрунтовнішу перепідготовку вчительських кадрів можемо говорити вже з другого півріччя 1939/1941 навчального року.

Як зазначають дослідники цього періоду М. Кучерепа та В. Вісин, оперативно здійснювався перехід на нові радянські підручники. З україномовними посібниками й підручниками проблем не виникало: поліграфічні підприємства України швидко видрукували додатковий тираж. Уже в січні 1940 р. до західних областей України надійшло 7 млн нових підручників [3, с. 86].

Як відомо, на західних теренах України існували й польські школи. То ж радянською владою створювались авторські колективи для напрацювання польських підручників із гуманітарних дисциплін, а щодо точних наук здійснено переклади відповідних підручників із російської мови.

30 вересня 1939 р. наркомат освіти УРСР подав доповідну записку ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР про реорганізацію системи освіти в Західній Україні [3, с. 86]. А вже 3 листопада того ж року колегія народного комісаріату освіти (НКО) УРСР, заслухавши й обговоривши доповіді про реорганізацію системи освіти та про організацію навчання в школах і вищих навчальних закладах Західної України, постановила:

«1. Схвалити поданий проект постанови про реорганізацію шкільної системи Західної України.

2. Опрацювати конкретні заходи у справі реорганізації системи народної освіти та політосвіти установ...

3. Відповідно до намічених заходів управлінням та відділам скласти проект інструкції про порядок реорганізації окремих типів шкіл, спеціальних шкіл, дитсадків, дитбудинків, хат-читалень, клубів, музеїв, шкіл ліквідації неписьменності і малописьменності, шкіл освіти дорослих, палаців піонерів, будинків художнього виховання, бібліотек, тощо...

4. Управлінню підприємств НКО вжити заходів до забезпечення шкіл та установ системи освіти навчальним приладдям» [1, с. 62–63].

Уже 4 березня 1940 р. Раднарком УРСР прийняв постанову, у якій констатувалося про завершення реорганізації освіти в Західній Україні [3, с. 87].

Потрібно наголосити на позитивах реформи освіти. По-перше, місцеве населення позитивно сприймало той факт, що всі без винятку заклади освіти були переведені радянською владою на безоплатну основу й утримувалися за рахунок місцевого та республіканського бюджетів. По-друге, навчання велося українською мовою, а в школах, де навчалися не українці, обов'язковими до вивчення були українська та російська мови.

Як наголошує Б. Ярош, паралельно з реорганізацією здійснювалися важливі заходи щодо розбудови системи шкільної освіти. Так, упродовж грудня 1939 р. проведено облік дітей шкільного віку, у ході якого виявлено, що близько 400 тис. дітей Західної України не охоплені навчанням. Наприклад, на Волині 46 тис. дітей віком 8–13 років не навчалися, 25 тис. підлітків теж не були охоплені навчанням [6, с. 140]. Однією з причин такого стану речей стала нестача вчительських кадрів, а до місцевих педагогів радянська влада ставила з недовірою.

Останній факт посприяв тому, що на теренах Західної України відкривається низка установ, у яких здійснювали підготовку або перепідготовку кадрів для системи освіти. Наприклад, у Луцьку відкрито перший в історії області вищий навчальний заклад – Луцький учительський інститут. Про невідкладну потребу в кадрах свідчить дата відкриття інституту – 1 квітня 1940 р. Ще одним розв'язанням проблеми дефіциту кадрів для народної освіти стало відрядження в регіон учителів зі східних областей України. Паралельно будуються нові школи, закупляється шкільне приладдя.

Ще одним позитивним явищем у системі освіти досліджуваного періоду, стала організація професійної освіти. Відкриваються різноманітні курси: крою та шиття, ткацтва, столярства, ремонтно-будівельні тощо.

Жорсткий партійний контроль над системою освіти, намагання звести духовне життя під вплив однієї ідеології збіднювало культурні процеси й підпорядковувало їх тоталітарній владі. Одноманітність душила культуру, стримувала її розвиток. Загальносоюзні елементи культури ставилися вище від національних і релігійних уподобань українців [7, с. 272].

16 листопада 1940 р. Рада народних комісарів УРСР прийняла постанову № 1654 «Про поліпшення роботи політосвітніх установ УРСР». Згідно з цим документом створювалися сектори політосвіти в обласних відділах народної освіти. В усіх областях Західної України вводилися посади заступників завідувачів обласних відділів народної освіти, які відповідали за проведення політичної роботи в навчальних закладах. Змінювався й внутрішній вигляд закладів освіти. У приміщеннях шкіл масово з'являються портрети керівників комуністичної партії та радянської держави (Сталіна, Ворошилова, Хрущова й ін.) [3, с. 91].

Значну увагу радянська влада приділяла дошкільному вихованню. Уже за кілька місяців після утворення на Західній Україні організовують курси підготовки для майбутніх працівників дошкільних освітніх закладів. Так, наприклад, у Луцьку з 29 грудня 1939 р. розпочалися перші місячні курси перепідготовки інспекторів і завідувачів дошкільних установ. 19 березня Волинський облвиконком прийняв постанову про організацію дитячих установ, дитбудинків, дитячих садків і шкіл-інтернатів, згідно із якою у Волинській області створено 43 дитячі майданчики для 998 дітей, 14 ясел на 278 місць, відкрито 68 дитячих садків на 3016 дітей, а також 33 дитячі будинки на 1944 дитини [3, с. 91]. Фактично така сама ситуація прослідковується й в інших областях Західної України, де новоутверджена радянська влада активно розпочала створювати та розвивати систему дитячих дошкільних закладів.

У західних областях України при новостворених колгоспах організовуються дитячі освітні й виховні заклади. Насамперед, це робилося задля нормального забезпечення роботи колгоспниць на період польових сільськогосподарських робіт. В обласних і районних центрах Західної України організовуються палаци піонерів, піонерські клуби, станції юннатів, спортивні школи та секції [7, с. 270–271].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що радянська влада, звісно, переслідуючи, передусім, власні цілі, зробила загальнодоступною освіту для широких мас населення Західної України. Цей факт є однозначно позитивним під час оцінки освітньої політики влади в

період 1939–1941 рр. Освітнім процесом охоплено не лише дітей та підлітків – заохочувалося й доросле населення краю до самоосвіти. Влада сприяла цьому процесу.

Позитивним є також той факт, що радянська держава вкладала значні кошти в розвиток освіти: чи то друк підручників і посібників, чи то закупівля шкільного приладдя, а також досить потужно фінансувала матеріальний складник освіти, будуючи нові школи, дитячі садки тощо. Ще одним позитивним моментом стало домінування української мови в закладах освіти Західної України в досліджуваній період.

Не можна оминати увагою й той факт, що в новоприєднаних областях Західної України стрімко зростає кількість педагогічних кадрів, яких масово готували також із представників місцевого населення. Із цією метою радянська влада відкриває вчительські інститути, педагогічні училища, різноманітні курси. Однак цей факт, окрім позитиву, із погляду кількісного зростання педагогічних кадрів, має також негативний відтінок. Справа в тому, що значна частина вчителів регіону, які працювали на педагогічній ниві до приходу сюди радянської влади, викликали недовіру в нового режиму, а тому не були допущені до роботи у сфері освіти радянською владою.

До негативних моментів освітньої політики радянської влади в регіоні слід віднести й безальтернативне нав'язування форм і методів масової освіти з відкиданням і навіть відкритим нехтуванням національних і регіональних особливостей. На основі стандартних для СРСР державних навчальних програм упроваджувалися заідеологізовані підручники та посібники, здійснено уніфікацію освіти й інтеграцію її в радянську освітню систему. Повністю відкидалося релігійне виховання. Окрім того, незважаючи на українізацію школи, вищих і професійних навчальних закладів, громадського та державного життя, із часом дедалі помітнішими ставали ознаки майбутньої русифікації, що почало проявлятися уже з 1940 р., коли в західні області України масово стали направляти вчительські кадри зі Східної України.

Джерела та література

1. Культурне життя в Україні. Західні землі: документи і матеріали. Т. 1: 1939–1953. Київ: Наук. думка, 1995. 435 с.
2. Куницький М. П. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор): монографія. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. 248 с.
3. Кучерепа М. М., Вісин В. В. Волинь: 1939–1941 рр.: навч. посіб. Луцьк: Волин. обл. друк., 2005. 486 с.
4. Рубльов О. С. Черченко Ю. А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20–50 роки XX століття). Київ: Наук. думка, 1994. 431 с.
5. Стрільчук Л. Українські політичні біженці та переміщені особи після другої світової війни. *Літопис Волині*. 2004. Число 3. С. 139–167.
6. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях у 30–50-ті роки XX століття. (Історико-політологічний аспект). Луцьк: Надсти'я, 1995. 171 с.
7. Strilchuk L. Cauzele caracterului forțat al repatrierii ucrainenilor din zonele occidentale de ocupație în URSS, după al Doilea Război Mondial (1945–1951). *Copyright 2016 «Codrul Cosminului»*. XXII. 2016. No. 2. P. 267–284.

Стрільчук Людмила. Образовательная политика советской власти на землях Западной Украины (1939–1941 гг.). С момента вхождения Западной Украины в состав УССР на новоприсоединённых землях начался процесс советизации, охвативший все составляющие общественной жизни. В статье анализируется политика советской власти в сфере образования на землях Западной Украины в период 1939–1941 гг., выделяются положительные и отрицательные тенденции образовательной политики. Советская власть сделала общедоступным, бесплатным и украиноязычным образование в регионе, но навязывала идеологию и советскую образовательную систему.

С осени 1939 г., наряду с процессом советизации общественно-политической жизни активно начинает вводиться система образования, апробирована советским режимом в предыдущие годы на восточной и центральной территории Украины. При этом происходило полное пренебрежение местными и национальными традициями, отвергалось религиозное воспитание.

Ключевые слова: образование, советская власть, Западная Украина, советизация, школы, образовательные учреждения, педагогические кадры.

Strilchuk Lyudmila. Educational Policy of Soviet Power on Lands of Western Ukraine (1939–1941). Since the entry of Western Ukraine into the UkrSSR in the native lands, the process of Sovietization has begun, encompassing all components of social life. The article analyzes the policy of Soviet power in the field of education in the lands of Western Ukraine in the period 1939–1941, distinguishes positive and negative trends of educational policy. The Soviet government made public, free and Ukrainian-language education in the region, but imposed an ideology and a Soviet educational system.

In the autumn of 1939, along with the process of sovietization of public-political life, the system of education, which was tested by the Soviet regime in previous years in the eastern and central regions of Ukraine, is actively starting to be introduced. At the same time, there was complete neglect of local and national traditions, religious education was rejected.

Key words: education, Soviet power, Western Ukraine, Sovietization, schools, educational institutions, pedagogical staff.

Стаття надійшла до редколегії
26.09.2017 р.

УДК 94(477.82)«19»:321.74:271.22-754-057.87

Олександр Федчук

Вплив радянської влади на формування студентського складу Волинської духовної семінарії

У статті розглянуто контроль радянської влади над складом студентів Волинської духовної семінарії протягом її існування в 1945–1964 рр. При цьому наведено характерні приклади ставлення влади до семінаристів та проаналізовано причини, що спонукали до усунення з навчального закладу окремих із них. Розкрито методи, якими уповноважений Ради в справах Руської православної церкви добивався відрахування із семінарії небажаних осіб.

Ключові слова: Волинська духовна семінарія, уповноважений, націоналістичний рух, Михайло Діденко, Сильвестр Богданов, Анатолій Федулов.

Постановка наукової проблеми та її значення. Даючи дозвіл на функціонування в Луцьку духовної семінарії, радянська влада розраховувала на те, що в ній навчатимуться особи, із яких удасться зробити священнослужителів нової формації, повністю лояльних до системи й залежних від неї. Однак чимало вступників у цей навчальний заклад залишалися патріотами України та не викликали довіри влади, а деякі з них були прямо пов'язані з національно-визвольним рухом. Запідозрених у ненадійності студентів влада прагнула усунути із семінарії, але й ті, хто залишався в ній, теж не вважалися лояльними до панівного ладу. Дослідження впливу влади на склад студентів Волинської духовної семінарії (ВДС) розкриє один із різновидів контролю тоталітарної системи над Церквою. Водночас воно дасть змогу краще зрозуміти ментальність західноукраїнської молоді, котра вступала в цей заклад протягом 1945–1964 рр., коли в Луцьку функціонувала ВДС, а це, зі свого боку, сприятиме спростуванню твердження про те, що в діючих у СРСР духовних семінаріях навчалися повністю підконтрольні владі студенти.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вплив органів радянської влади, а особливо уповноваженого Ради у справах Руської православної церкви, на ВДС у своїх працях предметно розглядають В. Милусь [27] та В. Рожко [30]. Торкаються цього питання у власних наукових розвідках також В. Борщевич [23; 24] й О. Сушук [33]. У дослідженні Д. Веденєєва [25] уміщено відомості про вербування студентів ВДС радянськими спецслужбами.

Мета дослідження полягає в спробі аналізу впливу органів радянської влади на зміни в складі студентів ВДС. Відповідно до цього поставлено такі **завдання:** навести приклади ставлення семінаристів до панівного ладу, вияснити оцінку владою внутрішніх переконань студентів, відстежити причини їх відрахувань із семінарії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як і викладачі, студенти ВДС також не користувалися довірою радянської влади. Уповноважений М. Діденко востаннє 1945 р. декілька разів відвідував вступні іспити в щойно відкритому навчальному закладі. За підсумками почутого у перший екзаменаційний день він зазначив: «Диктант п'ятеро написали на 3, у декого від 10 до 30 помилок. [...] Відомостей з історії СРСР, географії, російської мови, арифметики, російської літератури ніяких не мають. Однак історію Польщі, польську мову, деякі питання історії України, її географії пояснюють з позицій фашистських. [...] Із російської мови та російської літератури також нічого не знають. Молитви більшість знають і читають тільки на українській мові, на слов'янській

---

¹ © Федчук О., 2017